

SNEÉ PÉTER

Bratka László: Ecce volt, hol nem volt

(SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY, 1998)

Íme, a múlt legendás, képzeletünk peremén egyensúlyozó alakja, ki valóságos figura lehetett egykor, noha lényét mára köd burkolja. Van is meg nincs is, elvégre melyikünk emlékezhetne rá? Legföljebb egy-egy énekmondó idézi szégyenkezve hihetetlen kalandoktól fényes világát és álmainkban előbóklászó atavisztikus lényét, de – éppen a kísértő neveltségesség elkerülésére – sietősen hitet tesz az új módi mellett is, számárfület mutogatva a szerencsétlen ideáknak: ilyesfélékben hittek görnyedt őseink, mielőtt lágy drogokkal és speeddel fölszerelkezetten áttörtek volna az égi szférákba, méltó lakhelyükre. Nagy Utazásuk éppen ellentétes história a bibliaival, ott kiűzetnek a lealacsonyodottak, itt meg az elviselhetetlenül szűkös földi realitásból szédítő magasságokba emelkednek, a virtuális valóság végtelenjébe.

Jószérivel mit sem tudunk a Homérosz előtti irodalomról, Atlantiszának nyelvét nem értjük, e Szent Paradigmaváltás utáni boldog korban pedig, ha olykor rájár is még a szánk, ildomtalannak érezzük az ilyen primitivitást. Tiltja a kánon, és magunk is óvjuk szakmai tekintélyünket. Hovatartozásunk kétségtelen jelével szolgálunk tehát, amikor odaalázkodunk az előírásos beszédmódhoz. Nem lehet csak úgy, hányavetin, kedvünk szerint fickándozni sem, a nyelvi játék kötelező! Korábbi világkorszakokban megkülönböztethettünk még tudós költőket és zengzetes szavúakat, a sötét rejtelmek mestereit. E tudásunk meghaladottá vált. Ismereteket az internetről szerzünk, a *duende* pedig rekedtség és szer(szám) kérdése csupán: aki számítógépe elé ül, remekül megkonstruált programokra talál, hozzáértésünk mércéjévé így a tűzesővel táplálkozó, sziporkáktól fénylő társítás vált: melyikünk képes a legtöbb élményt összevillantani egy látszólag véletlenszerűen kiválasztott közegeben, tapasztalatainak és vélekedéseinek mekkora tömegét gyúrja egyetlen masszává úgy, hogy csak egy-egy csomóból sejdüljenek elő a reánk tukmált óriáspuding összetevői.

Jákob lajtorjáján is csak lassan, fokról fokra haladva juthatunk föl, Bratka László kötete sem röpít mindjárt a – sok poszt után jelzőtlenné vált – csillagfényes képernyőre. Kissé ómódián nyit, a régi, egyszer volt, lassúdad értelem számára is fölfogható bájos meseváltozattal, melyen a hajszás kordivat tajtékaként billeg még a túlhajszoltság habja. Kurta jegyzeteit a mostanság annyira favorizált pikaeszk regény paródiája követi. Mintha ugyanúgy forogna eszük kereke, Spiró György áltörténeti drámái után, Háty János meseregényeinek szomszédságában ismerősnek tetszik a gondolat éppen úgy, mint a hangütés. *Ferbád pasa gyűrűje avagy a nagy sztambuli zarándulat* dramatizált betétekkel fölszerelkezett ágas-bogas kalandtörténete helyzetünk, illetve szerepünk történelmi gyökereire és változatlanságára figyelmeztet. Keservét a humor áradása enyhíti, hiszen itt csak ekként, tréfálkozva maradhatunk életben (korántsem véletlen tán az adomázgatás elterjedt volta). Múltidéző figurái Czákó Gábor vagy Temesi Ferenc kocsmájában kerítik a szót, s onnét erednek világgá, hogy azután hatalmasat kunkorodva megfogyatkozottan, de tapasztalatokban gazdagultán térjenek haza. A választott műfaj erejéről tanúskodik meséjük, ami a vélemezhető tanító szándék dacára inkább személyes lelki, semmint társadalomtörténeti megfigyeléseivel ékes, hiszen a tobzódó balkáni erőszak tévelygő áldozatai sok újat nem mondhatnak viszonyaink állapotáról, annál többet árulnak el érzéseikről, belső formálódásukról: „Meső is kiterjesztette az asszonykára a felségterületeit, meghúzták a demarkációs vonalakat, kijelölték a kontinentális talapzatokat, és elkezdtek élni, kéz a kézben, üveg a szájon. És mivel, aki nem tartozik sehová, de a sarkcsillaga is lehullott, az már nincs annyira oda a mászkálásért: hát ők is oly csendes, szabályos életet éltek, hogy a palota kakas basijait hozzájuk lehetett volna igazítani.” Bármennyire parodisztikusan kezeljük – nemegyszer persziflázra használva – lehetőségeiket, az élénkítés, színezés végett előkotort és felkapott ódon formák új életre kelnek, s a maguk szelíd, határozott, ám észrevehetetlen módján visszavezetik alkalmazójukat a való tapasztalatok világába, mármint abba a realitásba, ami bosszantó akadályként tornyosul az álmok kívánatos Univerzuma felé törekvő elé. Így azután a barokkosan zsúfolt fogalmazás („két aleppói után még sokáig csapdostak célzottan az utcák kő ajkai közül kipöndörödő ördögnyelvként az üvöltések”) és annyi utalásos, rejtetten emlékeztető szöveglelemény ellenére nem egy helytálló és figyelemre méltó megállapítás is becsúszik: „te is idejöttél a Beteljesedés Csarnoka előtti térre. Tudd meg, hogy itt már nem teljesedik be semmi. Csak a semmi, a körbefalazott, lefedett semmi van odabent, és aki idejött, csak a rács alá hullajthatja gyűrűjét – ahogy most mindjárt te is teszed – és ezzel élőből életben maradtává változik.”

A szövegek második nagy tömbje ezekkel kél csatára, hogy a „mindinkább jelenségekre bomló világképet” (*Lapaj kutya*) másként illessze össze, ne egy unalmas euklideszi geometria szerint, hanem úgy, hogy bizarr

algoritmusok szerint legyen értelmezhető csupán. Kitombolhatja magát a történelem iránti szeretet és megvetés, az idő-láncaltalpára tüntetően mit se hajtó szuverén szellem szabadon rendezheti át a dolgok menetét. Költői szépségű futamokban ideává foszlik a durván materiális hatalom, és mellesleg visszatál az „idő mélyén tanyázó szakrális királyok tábortüzei felé, amelyeknek felszálló melege hajtotta égi útján a napot, a holdat, a csillagokat”. Az idő sajnos korántsem mindig önmaga teljében nyilatkozik meg, (világ)korszakos nagy fuvalmak helyett (*Miért kell minél többször távol lévő gyermekeinkre gondolni?*) gyakorta kis, évtizedes szusszanásokban bukik elő, s akkor elkerülhetetlenek az aktualizáló publicisztikus szellemeskedések. Olvashatunk médiacezarátusokról, honvédségi maximárról, textilgyári szűzgarázsról, s mindama jelenségről, ami a hatvanas évek óta folklorizálódott nálunk, aki pedig beléjük töppedt, azt programszerű túlzások gereblyézhetik föl a porból: „Lapaj kutya egy rézrozdásodó fényű-melegű ősz elejei vasárnap kóbordult be a környékre, amikor az időről le-narancshéj-hámlott matató szellők az »Itt van az ősz, itt van újra...« kezdetű típusmondatot karistolták, táblán-megcsúszó-köröm-hangon, az első hullott levelekkel a poros flaszterre.” Jóllehet hangütése emlékeztet a gorombáskodástól sem visszariadó avantgárdéra, magatartásában immár nyoma sincs a század elejei bizakodásnak, beszédmódját kényszer formálta ilyené, és nem maga választotta. Münchhausen gyanánt saját hajánál fogva próbál kiemelkedni szégyenletes földhözragadságából. Eleven tudásra áhít, és bölcsessége közben „ékké, tömitéssé, dugasszá” satnyul, amivel a metafizika fentebb régióit szigeteli el a sekélyes realitástól.

Kerényi, Weöres, Hamvas, Kassák, Tamkó Sirató, Várkonyi – nevezetnek meg a szentek, kik megelőzték az emelkedésben, bár azóta grádicsfokokká silányultak a fölfelé nyomulók koszos talpa alatt. A *Hogyan találta meg Kondor Béla az angol királyi koronát?* anekdotaformába öltöztetett szemrehányása igencsak meggondolkodtató: miként férhet össze vajon a teljes elrugaszkodás óhaja és a szellemi elődök léte? Túllépve a lehető kocsmán, hogyan kereshet azokban még cimborákat? A gyűjteményes kötet harmadik szövegtömbje radikálisan leszámol az irodalommal szemben táplált maradék illúzióval is, megszabadul a hitvány értelem bilincseitől, és kitör a képzetes szövegközi térbe, ahol póre nyelvi struktúrák uralkodnak az egymásba tolt idősíkokon. Ha nem tudnánk, hogy Bratka László elsősorban és mindenekelőtt költő, akkor is sejténénk olyan nyelvtörők hallatán, mint „a fogaskerekűn Fogas a fogas melletti tükörben Kerekes odvas fogait keféli a saját fogkeféjével körös-körüdeden”, vagy az alliterációs sámankodó tombolás nyomán: „a zuglói zug zen imaházban zug zen szerzet zúgatja zug zen igéit. Zug fejekre zúgva zúdul, majd zugolyokban forgolódva-morgolódva nekilődul a zug zen zengzet, és zug ablakon kitörve zug szárnyra kap, majd zug-fákon, zug-tetőkön gellert kapva messzire perdülve elzúúúg”. Mintha Aiolosz tömlőjéből áramlana, ömlik a szó, és az alacsonyan járó földi szájtátva bámul csupán, de nem éri fel, és szégyenében Joyce-ra gyanakszik, meg a századelő nonszensz lírájára. Onnét ferdítették-e zseniálisan magyarrá (?): „közben egy-két, segédcsapatos statisztálásra suttyomban szított szittyta parittyta is porítja a puruttya punktumokat”? Ez már a csorbítatlan nincs, vagyis – egy magasabb nézőpontból talán – a meghaladott soha nem volt. Igézetten lebegünk egy fraktális térben, és sejtelmünk sincs: merre, hol. Érdemes végigolvasni.